

Schokland: visafslag midden op de Zuiderzee

door W. N. VAN RITBERGEN-SIEWERS

Het kleinste van de 4 eilanden in de Zuiderzee was Schokland, waarvan de bevolking in 1859 geëvacueerd is. De arme vissers bleken niet langer in staat de hoge kosten van het dijkonderhoud te dragen en de regering wilde deze niet op zich nemen. De voor de binnenvaart en visserij gunstige ligging van de haven Emmeloord aan de beschutte Noordoostpunt van het eiland en de daar zuidelijk van gelegen rede van het Gat van Ens, maakten het noodzakelijk dat er toch een aantal bewoners op Schokland bleven zoals een havenmeester, een vuurtorenwachter en een kantonnier, die belast was met het toezicht op de dijken. Hoewel het eiland dus heel dun bevolkt was, was het er toch niet echt eenzaam. Er was zeker in het begin van deze eeuw een voortdurende „aanloop" van schippers en vissers die er bij slecht weer een schuilplaats zochten of voorraden en petroleum kochten in het winkeltje van de vrouw van havenmeester Spit. Een poging om de haven van Emmeloord nog een wat grotere betekenis te geven door de vestiging van een visafslag, is maar ten dele geslaagd.

Toch is het feit van een visafslag midden op zee op een bijna onbewoond eiland alleen al interessant genoeg om wat verder op in te gaan, temeer omdat hierin de vele aardige boekjes die er recentelijk over Schokland verschenen zijn nauwelijks aandacht aan besteed is. De kooplieden hadden onderling veelal een maximumprijs afgesproken en zo sloten ze vissers uit die niet alleen aan hen verkochten. Op initiatief van sommige plaatselijke vissersverenigingen werden daarom eigen visafslagen opgericht. De in 1911 opgerichte Zuiderzee Visserijraad propageerde de oprichting van Gemeentelijke visafslagen. Voor de vissers had een afslag het voordeel dat zij niet meer zo met handen en voeten aan de plaatselijke handelaren gebonden waren en dat door de vrije markt met de onderlinge concurrentie de prijs die ze voor de vis kregen steeg.

Aan de westen zuidkant van de voormalige Zuiderzee ontstonden zo verschillende visafslagen. In het noordoosten had men minder succes, in Lemmer mislukte in 1909 een poging tot oprichten van een visafslag. Omdat de aanwezigheid van een visafslag in dit deel van de Zuiderzee zeer gewenst was, kwam uit Volendam het voorstel om een visafslag in Emmeloord op Schokland te stichten.

Voor de vissers zou dit grote tijdwinst betekenen, omdat deze afslag zich dicht bij de visgronden bevond. De gemeente Kampen, waar Schokland na de ontruiming deel van uitmaakte, voelde echter weinig voor dit voorstel. Men vreesde exploitatie tekorten. Daarop besloot de Visserijraad zélf tot stichting en exploitatie over te gaan. Zo kwam in februari 1915 de visafslag van Schokland tot stand, net op tijd voor de haringvangst die liep van februari tot eind april.

In andere jaargetijden werd er gevist op ansjovis (april/mei), paling en garnalen (april/oktober) en bot (het hele jaar door), terwijl men zich in de wintermaanden vooral op de spieringvangst toelegde. Het gebouwtje van de afslag was van hout met op het dak een lichtkoepel, aan de zijkant een kantoortje. Door een schuifdeur kwam je in de ruimte waar geteld, gemeten en afgeslagen

werd.

In het midden stond een grote tafel met een opstaande rand waar de paling gemeten werd en dan in manden gesorteerd. Deze werd dan weer gewogen waarna de afslager bedragen begon op te noemen zakkend in prijs tot er „mien" werd geroepen. Haring werd per tal verhandeld. Eén tal is 200 stuks, terwijl een last 50 tal bevat. Meestal was dit ook ongeveer de inhoud van een boot van de opkopers. Natuurlijk werden nadat de inhoud van de eerste mand was geteld, de andere manden op het zicht gevuld. Met name de haringvangst gaf grote drukte op Schokland en 200 schepen in de haven was geen uitzondering. Gevist werd er overdag en tegen de avond kwam de vloot op Schokland aan. Vooral door de rode zeilen van Volendammers, als ze voor de wind voeren, leek het of een groep Noormannen aankwam, dit nog versterkt door de vaak nogal luidruchtige bemanning aan boord." Er werd gelost en gehandeld bij lamplicht en dezelfde avond, als het tenminste goed weer was, vertrok iedereen weer.

Gedurende het hele bestaan van de visafslag is Harm Smit directeur geweest. Deze woonde al sinds 1891 op Schokland en had daar de functie van 2e havenmeester en kantoorhouder van de PTT. Hij wordt beschreven als een wijs en bijzonder mens, zeer geliefd bij allen die de Zuiderzee bevoeren. Hij was de vriend en raadsman zowel van de katholieke Vollenhovers en Volendammers, als van zijn geloofsgenoten uit Bunschoten of Urk. Diepgelovig als hij was, wist hij dat ieder mens zijn bestemming heeft en met zijn taak op Schokland was hij tevreden.

Na zijn vertrek in 1940 is hij er nooit meer geweest, hij wilde het zich als eiland herinneren. Op oudejaarsavond en op zondagen organiseerde hij Bijbellezingen voor de op het eiland verblijvende vissers en turfschippers. De bel van de visafslag werd geluid en in de huiskamer van de fam. Smit zat Rooms-katholiek en Calvinist broederlijk bijeen en zong bij het harmonium. Na afloop werd er dan nog gezamenlijk koffie gedronken.

Dochter Trijntje, nu mevrouw Holtland-Smit, bewaart hier dierbare herinneringen aan, zowel aan haar hele jeugd op Schokland, hoewel het er in de winter vaak wel heel stil was., „Je voelde je bij slecht weer net op een groot schip, het is bijna niet voor te stellen dat dat nu allemaal land is." Zij was het die haar vader als telefoniste hielp. Op drukke dagen werd er heel wat heen en weer gebeld tussen opkopers op Schokland en de vaste wal om vraag en aanbod bij te houden. Het verhaal in het boekje van D. Landsman „Schokland eens een eiland" dat de visafslag ook als school dienst deed voor de 5 kinderen van Smit berust volgens mevrouw Holtland op een misverstand, wél werd lesgegeven in de huiskamer, aan een niet gebruikte teltafel die uit de afslag afkomstig was. Uit notulen van vergaderingen van de Zuiderzeevervisserijraad blijkt dat de eerste resultaten van de visafslag weinig hoopgevend waren, er was geen aanvoer genoeg. Veel vissers verkochten oudergewoonte hun vangst buiten de afslag om in de haven of aan de Middelbuurt. Teneinde de vissers een vergeefse tocht naar het eiland te besparen werd in de Visserij-Courant voorgesteld een vlag naast de afslag te hijsen, als er kopers waren. Iedere handelaar had zijn eigen soort vlag en deze was op het bijna boomloze Schokland van verre te herkennen. Daarnaast werd het de directeur Harm Smit toegestaan om namens derden vis op te kopen. Al deze maatregelen konden niet voorkomen dat de visafslag toch niet die populariteit kreeg die men ervan verwacht had. Het waren vooral de Volendammers die er gebruik van maakten en zij waren het

dan ook, die bij monde van hun bond,,St. Petrus" zich heftig verzetten tegen de plannen tot sluiting in 1932.

Door de aanleg van de Afsluitdijk kon de vis minder lang in de bunnen aan boord gehouden worden. Verkoop op Schokland was dus een noodzaak, maar bij sluiting van de afslag zouden de kopers wegblijven. Men vroeg daarom de afslag te handhaven tot er voor de vissers een bevredigende oplossing gevonden zou zijn. Het hielp niet. De afslag was een instelling van de Zuiderzeevervisserijraad, die zelf opgeheven zou worden. Bij de Staatsbegroting was geen geld uitgetrokken voor het handhaven van deze visafslag en zo werd hij op 1 juli 1932 gesloten. Wie in de Noordoostpolder komt, herkent nog duidelijk de oude langgerekte vorm van het voormalige eiland Schokland. De haven van Emmeloord (dat zijn naam gaf aan een nieuwe stad, vele kilometers verderop) is in de oude vorm hersteld, zij het op het droge, compleet met beschoeiingen. Het houten gebouwtje van de visafslag is allang verdwenen, nadat het eerst nog als schuur in gebruik is geweest bij het museum in Ens.